

Dievčatko s nevyvinutou rukou. Na ľavej hornej končatine je vyvinutý len pahýľ.

Žlazu trpia buď jej nadmernou činnosťou alebo nedostatočnou. Nedostatočná činnosť štítnej žlazy sa okrem iného prejavuje spomaleným rastom postihnutého. Tento stav sa vysvetľuje spomalením všetkých metabolických pochodov v organizme pacienta. Popri týchto vnútorných fakto-

Dieťa s ťažkou malformáciou horných končatín.

roch je dôležité nezanedbať aj vplyv vonkajších faktorov, ktoré v kladnom alebo zápornom zmysle pôsobia na rast jedinca. Z týchto faktorov spomenieme tie najdôležitejšie: slnko, optimálne hygienické podmienky, správnu výživu. Strava musí obsahovať okrem správnej kalorickej hodnoty primerané množstvo živočíšnych bielkovín, solí, vitamínov a vody. Na našich dedinách v minulosti strava nebola tak pestrá ako dnes. Ďalším nepriaznivým faktorom bola aj nepravidelná strava detí, najmä v oblastiach, kde museli dochádzať z lázov a hôr do dedín vzdialených od ich obydľí. Všetky tieto okolnosti vplývali nepriaznivo na rastúci organizmus. Dnešné pomery sú podstatne lepšie, ale aj tak vplyvy vonkajšieho prostredia, najmä nedostatok jódu v pitnej vode, zanechávajú následky. Podľa výskumov, ktoré robil doc. Podoba na Slovensku, sú známe dva silné jódové pramene, kde obsah jódu v blízkych studničných vodách prevyšuje priemer. K týmto obciam patrí Číž a Polhora.

Ďalšou vážnou otázkou je duševná úroveň jedincov, ktorí žijú v určitej oblasti. Z výskumov vyplýva, že v našej populácii až 3 % sú slabomyseľní jedinci, z toho asi 2/3 majú buď jedného z rodičov alebo obidvoch slabomyseľných. Pre kvalitu našej populácie je veľmi nepriaznivý stav kríženia medzi dvomi partnermi, ktorí sú slabomyseľní. V týchto prípadoch je vysoká pravdepodobnosť, že sa narodia deti tiež slabomyseľné. Dnes nie je zriedkavosťou, že práve duševne menej cenní partneri majú viac detí, ako je tomu v priemerných rodinách. Mentálna úroveň týchto detí je nízka a spoločenská prospešnosť malá. Množstvo ústavov a iných sociálnych zariadení dotovaných zo štátnych fondov musí opatrovať takého deti, ktoré nie sú samostatné ani keď dorastú. Zodpovednosť za svoju rodinu nie je u týchto ľudí prakticky žiadna, preto u nich nie sú ani zábrany pri riadení počtu svojich detí. Je preto povinnosťou spoločenských ustanovizní, národných výborov, komisí školskej a sociálnej starostlivosti, aby registrovali ľudí trpiacich slabomyseľnosťou a na základe vedeckých poznatkov zasahovali v zmysle zlepšenia kvality našej populácie aj za cenu negatívnych zásahov.

V súčasnej dobe sa v genetických výskumoch zameriavame na odhaľovanie a zisťovanie chromozomálnych zmien u jedincov, ktorí sú postihnutí vrodenou alebo dedičnou poruchou. Abnormality v počte, prípadne v mikroskopickej štruktúre chromozómov súhrnne nazývame chromozomálne aberácie. Chromozómy sú štruktúry bunkového jadra, obsahujúce vlastné nositeľa genetickej informácie — gény. U človeka je konštantný počet chromozómov, 46. Rôzne živočíchy a rastliny majú rozdielny počet chromozómov, čo je charakteristické pre

určitý druh. U ženy sú dva pohlavné chromozómy XX, u muža XY. Chromozóm Y je podstatne menší ako X. Chromozómy sú viditeľné len v priebehu delenia bunky. Pri výskume ľudských chromozómov sa spracúva krv zo žíl, prípadne sa robí punkcia z kostnej drene. Zmena štruktúry, prípadne počtu chromozómov má za následok poruchu v organizme. Množstvo chromozomálnych ochorení je veľké. Rozsiahle výskumy nás stále viac informujú o stave a počte chromozomálnych ochorení na Slovensku. Jedným z častých ochorení je aberácia, zvaná trizómia 21 a 22 chromozómu, ktorú nazývame Downov syndróm. Pacienti sú telesne aj duševne ťažko postihnutí. Ich výraz tváre pripomína príslušníkov žltej rasy, preto sa niekedy uvádza názov ochorenia ako mongolizmus. Frekvencia výskytu tohto ochorenia je približne 1:600. Frekvencia výskytu tejto choroby stúpa s vyšším vekom matky v čase pôrodu. Jedinci postihnutí Downovým syndrómom sú duševne retardovaní, nikdy nedosahujú schopnosti normálnych zdravých ľudí. Typické sú okrem

Vynocotenie oľáčku dlane a prstov na ruke po operačnom zákroku, po oddelení zrastených prstov (tretieho a štvrtého).

iného zmeny na papilárnom teréne dlaní a prstov, čo zistíme pomocou dermatoglyfickej analýzy. Vyskytuje sa tu takzvaná priečna rýha, zvaná tiež opičia čiara, ktorá prechádza priečne cez dlaň.

Pomerne vysoké percento výskytu spomenutých chorôb nás núti zamyslieť sa nad terajším stavom a všetkými možnými prostriedkami zabezpečiť pomoc postihnutým deťom aj rodičom. Len včasnou reguláciou a vedeckými zásahmi je možné aspoň čiastočne regulovať stav týchto ochorení u nás.

Vysoká pec v Červeňanoch pri Sirku

Gustav Frák

V mesiaci septembri 1970 prebehla novínami správa, že zrekonštruovali vysokú pec v Červeňanoch ako vzácnu pamiatku histórie hutníctva v Gemeri. Rekonštruovaná vysoká pec bude slúžiť ako vysunutý exponát Technického múzea v Košiciach pre návštevníkov. Pri tejto príležitosti zaujímavé bude pozrieť sa na históriu vzniku, prevádzky a zániku tejto vysokej pece.

oOo

Na úbočiach Železníka bolo v stredoveku, ba už aj za staroveku množstvo primitívnych taviacich pecí, takzvaných „vlčích jám“, v ktorých sa primitívnym spôsobom tavia železná ruda a získavalo železo. Takéto primitívne taviace pece zakladali sa na úbočiach hôr, aby sa využilo fúkanie vetra na podporovanie horenia v jame a to v bezprostrednej blízkosti miest, kde sa železná ruda ťažila. Pozdejšie sa do týchto primitívnych pecí vháňal vzduch kováčskym mechem na ručný pohon. Dôkazom toho, že takéto primitívne pece stáli aj na svahoch Železníka, je množstvo strusiek, ktoré sa na týchto svahoch nachádzajú a aj dnes nachádzajú a ktoré pochádzajú z obdobia pred zavedením takzv. slovenských pecí, ktoré sa na našom území objavili v 13.—14. storočí a ktoré sa, na rozdiel od uvedených primitívnych pecí, budovali v údolliach povedľa riek a potokov, teda vzdialene od miesta ťažby železnej rudy a pri prevádzke ktorých používala sa na pohon dýchacích mechoch vodná sila. Ďalším dôkazom existencie uvedených primitívnych taviacich pecí už v staroveku je tá okolnosť, že v roku 1893 sa pri kopaní základov na banskú kolóniu Rákošská Baňa našli pozostatky rímskej taviacej pece, ktorá mohla byť v prevádzke v 1.—2. storočí nášho letopočtu. Strusky, ktoré sa nachádzajú na svahoch Železníka, sú teda staršie ako „slovenské pece.“ Pritom ale nie sú všetky rovnakého veku ale zhromažďovali sa tu na rôznych miestach po viac storočí. Aj v doline od Sirka po Rákoš a od Rákoša na

Kameňany a v doline od Turčoka na Nandraž nachádzajú sa strusky. Tieto sú však mladšie a pochádzajú z ťavieb v spomínaných slovenských pečiach. Lenže v týchto dolinách vody na pohon vodných kolies bolo málo a preto slovenské pece v okolí Železníka postupne zanikli a sťahovali sa ku väčším riekam na muránsku, ratkovskú a na rimavskú dolinu. Najdlhšie sa slovenské pece v blízkosti Železníka udržali v Rákoši, kde máme poslednú zmienku o nich z r. 1698.

Lenže myšlienka vybudovať taviacu pec v blízkosti ťažby železnej rudy vracala sa podnikateľom stále a keď sa v 19. storočí začínali budovať namiesto slovenských pecí zdokonalené vysoké pece, podnikatelia znovu začali uvažovať o vybudovaní vysokej pece v blízkosti rudnej základne, aby sa ušetrilo na odvoze železnej rudy (odvoz robili furmani na voľských povozoch) na muránsku alebo až na rimavskú dolinu. Z týchto dvah sa vychádzalo, keď sa koncom 80-tych rokov min. storočia rozhodlo o postavení vysokej pece v Červeňanoch.

Vysokú pec v Červeňanoch vybudovala v r. 1870—1871 Hrliecko-tapolčianska železiarska spoločnosť. Táto pec bola vysoká 13,47 m a ako palivo používalo sa v nej drevené uhlie. Dovážalo sa z okolitých lesov, ktoré patrili tejto spoločnosti. Železnú rudu ku vysokej peci dovážali zo Železníka a z Rákoša, z baní patriacich uvedenej spoločnosti (pozdnejšie Coburgovi). Kvalita železnej rudy bola nasledovná:

Fe (železo) 40—52 %
Mn (mangán) 1,5—5 %
SiO₂ (kremeň) 15—20 %
CaCO₃ (vápenec) 0,02—0,2 %

(Z uvedených komponentov je zložka SiO₂ (kremeň) ako škodlivina, ostatné zložky sú užitočné.)

Vysoká pec spotrebovala ročne 40 tisíc q kusovej a 60 tisíc q drobnej rudy. V peci sa spracovával limonit a siderit, ktorý sa pri peci pražil v primitívnych zariadeniach na spôsob pálenia uhlia v mláčiach. Pri vysokej peci pracovalo 19—25 robotníkov. Pec bola v prevádzke po 42—44 týždne ročne. V peci sa vyrábalo surové železo a v roku 1874 pribudovali tu aj druhú pec na liatinové výrobky. Táto druhá pec bola vysoká 10,12 m a s prvou pecou bola spojená mostom. Obidve pece mali spoločné dýchacie zariadenie, ktoré poháňal parný stroj o výkone 30 HP. Do pecí vháňaný vzduch sa zohrieval spaľovaním plynov unikajúcich z vysokej pece. Vybudovaná druhá vysoká pec na liatinové výrobky nevedela však konkurovať Heinzelmannovej zlievárni v Chyžnej Vode (Lubeník) a preto čoskoro, už v roku 1878 bola odstavená a viac nebola do prevádzky uvedená.

Čoskoro zatým v konkurenčnom boji neobstála ani Hrliecko-tapolčianska spoločnosť a v roku 1880 skrachovala. Jej banský majetok i vysokú pec kúpil v r. 1883 na dražbe za 18 300 zlatých majiteľ železiarne v Chyžnej Vode Heinzelmann, ktorý tento majetok v r. 1893 odpredal kniežatu Coburgovi za 48 000 zlatých. (Heinzelmann sa zbavil konkurenta a pritom dobre zarobil). Coburg vlastnil pec do roku 1910, kedy všetok banský majetok i vysokú pec (vtedy už mimo prevádzky stojacu) odkúpila známa Rimavsko-muránska-šalgótarjanska železiarska úč. spoločnosť.

Pohľad na vysokú pec v Červeňanoch dva roky po zastavení prevádzky (v roku 1908)

Prevádzka a výroba vysokej pece bola nasledovná:

v rokoch 1872—1879 pec vyrábala ročne po	
19—21 tis. q	= 160 512 q
" 1880—1884 bola pec mimo prevádzky	
" 1885—1890 vyrábala ročne po	
22—30 tis. q	= 144 536 q
v roku 1891 pec vyrobila	31 630 q
" 1892	23 183 q
" 1893	34 151 q
" 1894	32 366 q
" 1895	38 766 q
" 1896	34 804 q
" 1897	31 020 q
" 1898	35 488 q
" 1899	31 934 q
" 1900	30 395 q
" 1901	28 220 q
" 1902 bola pec mimo prevádzky	
" 1903 pec vyrobila	20 478 q
od roku 1904 stála pec mimo prevádzky,	
takže počas svojej existencie vysoká pec	
vyrobila spolu	675 483 q
surového železa, množstvo, ktoré dnešná vysoká pec	
vyrobí za 2—3 mesiace.	

Vyrobené železo sa od vysokej pece odvážalo do r. 1874 na vozoch ťahaných koňmi alebo voľmi na železničnú stanicu v Bánrve a po roku 1874 na železničnú stanicu Tornafa (dnes Šafárikovo). Z celkovej výroby vysokej pece sa vyviezlo do Rakúska 107 412 q, ostatné množstvo sa odpredalo na domácom trhu (v Uhorsku). Pre porovnanie technickej vyspelosti vysokej pece v Červeňanoch uvediem priemernú ročnú výrobu uhorských, rakúskych a niektorých západných vysokých pecí. Ročná priemerná výroba surového železa pripadajúca na 1 vysokú pec v roku 1901 činila:

v Uhorsku	69 435 q
v Rakúsku	137 350 q
v Hornom Sliezsku	213 370 q
v Belgicku	246 900 q

Z tohoto prehľadu je jasné, že vysoká pec v Červeňanoch bola skutočne technicky zaostalá a potrebovala modernizáciu, pretože jej výkony zodpovedali tak 60.—70.-tým rokom 19. storočia, odkedy ale hutníctvo urobilo ohromný pokrok. Moderné pece dosahovali ročnú výrobu 6 až 10-násobne vyššiu ako spomínaná vysoká pec. K tomu je treba ešte poznamenať, že výroba železa prešla už vtedy vo všetkých priemyselne vyspelých krajinách na koks. Vysoká pec v Červeňanoch vyrábala na drevenom uhli, pretože ležala veľmi ďaleko nielen od zdrojov koksu, ale aj od železničného spoja.

Z ekonomického hľadiska vysoká pec v Červeňanoch na začiatku svojej prevádzky vykazovala pekné výsledky, ktoré sa však postupne zhoršovali. V roku 1872 výrobné náklady na 1 q surového železa sa pohybovali od 5 K 40 hal. do 6 K 80 hal., a predajná cena bola od 5 K 80 hal. do 8 K 30 hal. (ceny sú prepočítané zo zlatiek, ktoré vtedy platili), takže vysoká pec priniesla pekný zisk. V roku 1873 však nastal na viedenskej burze krach, ktorý zasiahol aj vysokú pec v Červeňanoch. Jej výsledky sa z roka na rok zhoršovali a v r. 1878 už vykazovala stratu. V r. 1880 vysoká pec prestala vyrábať a v dôsledku spomínaného krachu Hríčko-tapolčanskej spoločnosti prešla — ako sme už uviedli — do vlastníctva Heinzelmannu a pozdriešie do vlastníctva kniežata Cöburga. V majetku Cöburga vysoká pec v r. 1885 začala zase vyrábať a jej výroba bola zisková. Za 17 rokov prevádzky vysokej pece vo vlastníctve Cöburga (od r. 1885 do r. 1901) sa dosiahlo 119 168 K 80 hal. čistého zisku, čiže priemerné ročne 7 010 korún (aj tento zisk je prepočítaný zo zlatiek).

V roku 1902 prevádzku vysokej pece zastavili a to jednak v dôsledku toho, že v roku 1901 nastali v zásobovaní dreveným uhlím v celom štáte veľké ťažkosti

(bol ho nedostatok) a ďalej preto, že železiarske prevádzky na muránskej a na rimavskej doline mali už železničné spojenie a od vysokej pece v Červeňanoch sa muselo vyrobené železo odvážať na železničnú stanicu na vzdialenosť 36 km aj naďalej na vozoch, čo výrobu mimoriadne zdražovalo. V dôsledku toho vysoká pec v Červeňanoch konkurenciu s uvedenými vysokými pecami nezniešala a keď v roku 1903 výrobu obnovili, táto nedosiahla nijakého zisku. Preto bola prevádzka pece koncom roku 1903 zastavená a viac už neobnovená.

Pred zastavením prevádzky vysokej pece v Červeňanoch v r. 1898 dal knieža Cöburg príkaz, urobiť ekonomický prepočet všetkých svojich železiarskych podnikov a potrebu investíc na ich úplnú obnovu. Počítal s tým, že sa mu do podniku podarí zapojiť budapešťiansku Obchodnú banku, ktorá mu poskytne potrebný úver. Koncentrácia a prenikanie finančného kapitálu do priemyslu bolo už také silné, že ani taký feudál ako Cöburg sa bez finančného kapitálu nemohol zaobísť. Urobené prepočty vykazovali celkovú potrebu investíc 1 330 000 zlatých, z čoho najväčšia suma sa plánovala na postavenie rafinérie železa a valcovne železa na Pohroní. Pre vysokú pec v Červeňanoch sa počítalo len so sumou 30 000 zl., z čoho sa mala uskutočniť kúpa a inštalácia nového dýchadla a vybudovať nová dvojbytovka pre úradníkov. Tento prepočet renovácie podnikov počítal s normálnym ziskom z investovaného kapitálu vo výške 5 %, amortizáciou investície a s pri-navrátaním investovaného kapitálu v priebehu 50 rokov. Lenže budapešťianska Obchodná banka bola ochotná do týchto podnikov poskytnúť úver len 600 000 zl. a za to chcela získať úplný vplyv na prevádzku závodov, s čím Cöburg nechcel súhlasiť. (Začiatkom nášho storočia sa Cöburg obrátil prenikaniu finančného kapitálu do svojich podnikov, ale o 20 rokov sa už obrátil navedol a jeho pohronské závody boli likvidované). Z Cöburgovho plánu z r. 1898 sa uskutočnil len menšie úpravy v pohronských železiarňach a do vysokej pece v Červeňanoch sa neinvestovalo nič a jej prevádzka bola čoskoro zatým pre nerentabilitu zastavená.

Počas prevádzky vysokej pece v Červeňanoch mali robotníci pri peci pracujúci spolu s bankami vlastnú banku bratskú pokladnicu, do ktorej prispievali 2 grajciarmi od každej zarobenej zlatky (zlatka = 60 grajciarov, príspevky teda činili 3,3 %). Bratská pokladnica mala vlastné predstavenstvo. Hlavným „bratským otcom“ bol riaditeľ vysokej pece a v predstavenstve ako „bratský otcovia“ bol jeden robotník od vysokej pece a jeden baník. Bratská pokladnica vyplácala penzie prestárlým robotníkom a vdovám a sirotám po robotníkoch. Po zániku vysokej pece bratskú pokladnicu prevzali pohronské závody kniežata Cöburga (Pohorelá).

Vysoká pec v Červeňanoch bola posledným pokusom vybudovať vysokú pec čo najbližšie k miestu ťažby železnej rudy. Vybudovaním železničných spojov a novými objavmi vo výrobe surového železa a ocele vývoj však išiel celkom iným smerom: veľké železiarske centrá budovali sa niekoľko sto kilometrov ďaleko od ťažisk rudy, ale v miestach, kde boli iné suroviny (uhlie, vápenec) a kde bolo dobré železničné spojenie, dostatok vody a priestoru pre budovanie veľkých železiarskych kombinátov a robotníckych sídlisk.

Keby tomu nebola bránila kapitalistická konkurencia a boli by sa sily podnikateľov spojili, mohlo sa v blízkosti Železníka (hoci aj v samotných Červeňanoch) taketo stredisko vyvinúť. Lenže podnikatelia z konkurenčných dôvodov upustili od programu vybudovať spoločnými silami železničné spojenie so Sirkou cez Revúcu na Tisovec (prvý plán), alebo zo Sírky cez Ratkovú na Rimavskú Sobotu (druhý plán). Každý podnikateľ riešil otázku dopravy svojím spôsobom: väčší podnikatelia si vybudovali každý svoju vlastnú lanovú dráhu v celkovej dĺžke 36 km, ktoré stáli rozhodne viac, ako by bolo stálo napojenie Železníka na železničnú sieť. Lanovými dráhami sa odvážala železná ruda zo Železníka do väčších (na ten čas veľkých) stredísk železiarskej výroby: do Líkiera, Tisovca a Chyžnej Vody. Menší podnikatelia vozili ešte za nejaký čas rudu a vyrobené

Nové publikácie

Oznamujeme ctenej čitateľskej verejnosti, že Gemerská vlastivedná spoločnosť v Rimavskej Sobote dala v týchto dňoch na knižný trh ďalšie publikácie:

Samo Vozár. Zborník zostavil Július Bolfík — Kčs 5. —

Obsahuje výsledky celoslovenskej konferencie o živote a diele Sama Vozára dňa 14. apríla 1969 v Rimavskej Sobote. Básnické, prekladateľské a publicistické dielo dosiaľ „neznámeho“ básnika Sama Vozára je pre dnešnú generáciu a hlavne mládež ďalšou bohatou studnicou pri poznávaní vývinu našej romantickej literatúry. Jeho literárny odkaz znie svojim charakteristickým „vozárovským“ tónom v orchestri „romantickej“ štúrovskej poézie. Na celoslovenskej konferencii o Vozárovi mal hlavný referát PhDr. Pavol Vongrej, CSc., dopĺňajúce referáty PhDr. Cyril Kraus, CSc., a PhDr. Karol Rosenbaum, CSc. V závere sú odpovede dr. Vongreja na otázky účastníkov konferencie.

Jonatan Dobroslav Čipka — August Horislav Skultéty. Zborník zostavil Július Bolfík — Kčs 6. —

Materiály z celoslovenskej vedec-

kej konferencie o živote a diele Čipku a Skultétyho, konanej dňa 7. júna 1969 v Tisovci pri príležitosti ich 150. výročia narodenia, hodnotia významný podiel týchto dvoch predstaviteľov štúrovského hnutia, generačných druhov a priateľov v rozvoji slovenskej kultúry. Aktivizáciou kultúrneho života a zbieraním slovenských povestí dokumentovali veľkosť ľudovej kultúry, ktorá bola pre štúrovcov najvyššou hodnotou. Výsledkom zbierateľskej činnosti Augusta Horislava Skultétyho, Jonatana Dobroslava Čipku, Janka Francisciho Rimavského a Štefana Marka Daxnera je zbierka povestí, tzv. Codex Tisovský. Vzájomná spolupráca Skultétyho s Čipkom vyvrcholí vo vydávaní „zábavníka“ pre diletky, Zorničky. Hlavný referát na vedeckej konferencii v Tisovci mal PhDr. Cyril Kraus, CSc., dopĺňajúce referáty PhDr. Miroslav A. Huska, Ondrej Silacky, Július Bolfík, PhDr. Andrej Golema, CSc., PhDr. Michal Kocák, CSc. Uverejňuje sa aj štúdia Matildy Hayekovej „Slovenčina v matičných rokoch“ a článok PhDr. Jána Gallu o pamätnej izbe prvého slovenského gymnázia v Revúcej.

Publikácie možno zakúpiť v predajniach Slovenskej knihy alebo priamo v Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote, námestie Červenej armády č. 24, telefón 2743.

OPRAVA

V druhom čísle nášho časopisu na strane 33 v štúdiu „Lenin a literárne dedičstvo“, v prvom stĺpci sú prehodnené posledné tri riadky. Správne má byť: „... Samovi Vozárovi v Hrachove, Augustovi Horislavovi Skultétymu v Kraskove, Jonatanovi Dobroslavovi Čipkovi v Drienčanoch...“

Na poslednej strane (64) uvedeného čísla nášho časopisu v ozname „Oslavy odhalenia pamätníka Terézie Vansovej“ sme uviedli pôvodne stanovený program a termín. Z technických príčin však nastali zmeny, preto uverejňujeme ako opravu definitívne stanovený program:

23. októbra 1970 — Rimavská Sobota — sála ONV

9.00 hod. — Vedecká konferencia o živote a diele Terézie Vansovej
19.00 hod. — Tisovec — Dom kultúry
Divadelné predstavenie
T. Vansová: Svedomie

24. októbra 1970 — Tisovec — Dom kultúry

9.00 hod. — Súťaž Zien v prednese poézie a prózy „Pamätník Vansovej“
19.00 hod. — Slávnostná akadémia na počesť Terézie Vansovej

25. októbra 1970 — Rimavská Píla

10.00 hod. — Odhalenie pamätníka Terézie Vansovej
19.00 hod. — Divadelné predstavenie
T. Vansovej „Svedomie“

Železo na vozoch až sa bití konkurenciou, buď vzdali podnikania, alebo sa spojili s veľkými podnikateľmi, alebo jednoducho skrachovali a zanikli v posledných desaťročiach 19. a v prvých rokoch 20. storočia.

Tieto roky sú obdobím, kedy prestáva kapitalizmus voľnej súťaže, v ktorom železiarske podnikanie prestávajú riadiť samotní bývalí podnikatelia. Je to obdobie, kedy riadenie priemyslu preberajú banky, vlastne finančný kapitál, pomocou ktorého sa uvedené veľké strediská podarilo vybudovať. Je to obdobie, kedy sa kapitalizmus dostáva do svojho najvyššieho štádia, t. j. do imperializmu, a finančný kapitál má o podnikaní celkom iné predstavy ako pôvodní podnikatelia. A preto sa železiarska výroba z Gemera postupne odsťahovala ešte ďalej, do ešte väčších a vzdialenejších centier (s jedinou výnimkou Tisovca) a dnes už po železiarskej výrobe v Gemeri máme len historické pamiatky, jednou z ktorých je aj zrekonštruovaná vysoká pec v Červeňanoch.

LITERATÚRA A PRAMENE:

1. Lenin: Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu. Pravda, Bratislava 1948.

2. Oesterreichische Zeitschrift für Berg und Hüttenwesen, ročníky 1857, 1877.
3. Bányászati és kohászati lapok, ročníky 1869, 1890—1903, 1913.
4. Kerpely: Das Eisenerzhüttenwesen in Ungarn. Banská Štiavnica 1871. Vaskohászatiunk a milénium idejében. Budapest 1896.
5. Milosevich: Gömör megye nyersvas termelésének fejlődése. Budapest 1896.
6. Elsele: Gömör és Borsod vármegye bányászati monografiája. Banská Štiavnica 1907.
7. Borovský: Magyarországi vármegyék és városai. Gömör és kishont vármegye. Budapest.
8. Ha B.: Gömör megye, zv. II.
9. Sborník spojeného banského revíru pre Slovenskú a Podkarpatskú Rus. Bratislava 1936.
10. Štátny archív Banská Bystrica — Rádvaň, fond Gemerskej župy (Conscriptiones) a fond Cöburg.
11. Ústredný banský archív Banská Štiavnica, fond banského kapitanátu Spišská Nová Ves, zbierka listín.
12. Časopis Hutník, ročník 1964.

Pamätník padlým v Slovenskom národnom povstaní na Chorepe pri Klenovci

Pamätník v Čiernom Potoku zavraždeným fašistami v koncentračných táboroch v rokoch 1944—1945

Pamätník na Prandlove (Dieliku) pri Tisovci padlým v Slovenskom národnom povstaní v bojoch o Tisovec 21. októbra 1944

Pamätník v Kaličnom pri Klenovci 17-ročného partizána Janka Štefánika z Klenovca, ktorý padol 23. októbra 1944 v boji proti hitlerovským okupantom

